סנא מדברי Senna italica – פורח במדבר (פברואר 2017)

כתבה: **ערגה אלוני**

סנא מדברי *Senna italica* (שמו הקודם **כסיה מדברית**), הוא שיח מדברי נשיר ממשפחת הקטניות (בעבר השתייך לקסאלפניים, משפחה שאוחדה עם הקטניות). גובה השיח כ-60 ס"מ, לעתים הצמח שרוע, בסיסי הענפים מעוצים והמשך הצימוח והענפים הצעירים ירוקים בהירים. העלה מורכב מנוצה, אורכו כ-15 ס"מ. העלעלים נגדיים וצפופים, דמויי ביצה, שפתם תמימה, ראשם מעוגל ומסתיים בחוד קצר כפוף מטה. העלעלים משנים את עמדתם לכיוון מקור אור ובחושך הם נצמדים אלה לאלה זוגות זוגות.
התפרחת אשכול בן 15-17 פרחים היושבים על ציר ארוך ופורחים בקבוצות של 2-3 פרחים. הפרח דו מיני קעור, בעל עוקץ קצר ירוק. הגביע בן 5 אונות מוארכות, צבעו חום-ירקרק. בשלב הניצן, עלי הגביע עוטפים את הכותרת ומגנים על האברים הפנימיים בפרח. עם הבשלת הפרח, אונות הגביע מופשלות אחורנית וצבעם משתנה לחום. אונות הכותרת אינן שוות: 3 עלי הכותרת העליונים דומים בגודלם ובצורתם ואילו שני עלי הכותרת התחתונים, רחבים מהעליונים. צבע הכותרת צהוב בהיר עד לימוני, מעוטר בעורקים חומים סגולים דקים, קוטר פרח פתוח הוא 4-5 ס"מ.

סנא מדברי. צילמה: ערגה אלוני ©
מימין – עלה מנוצה ותפרחת; במרכז – תפרחת; משמאל – פרחים בתפרחת בגיל שונה.
להגדלה – לחצו על התמונות

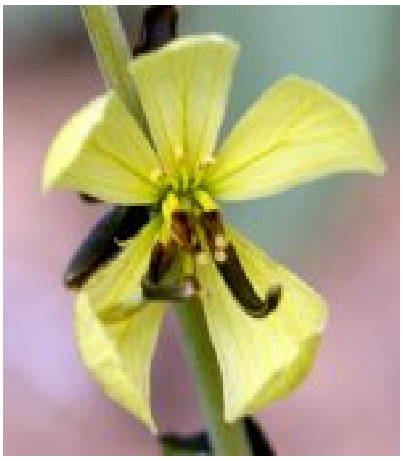
מספר האבקנים 10, ערוכים ב-3 גבהים מעל השחלה. 3 האבקנים העליונים קצרים, צהובים חיוורים, בעלי מאבק מפותל. אבקנים אלה מנוונים. במרכז ישנם 4 אבקנים קצרים: הזיר קצר ומעובה והמאבקים ארוכים ורחבים, אלה צמודים לשחלה, ופוריים. 3 אבקנים (שנים ארוכים והאמצעי קצר) שאורכם כמחצית מאורכה של השחלה, ובעלי מאבק מוארך וקעור, נמצאים מתחת לעמוד העלי. השחלה עילית, עמוד העלי מוארך, קשתי. הצלקת קצרה מעוגלת. עם התבגרותה, נוטה עמוד העלי לעבר האבקנים והצלקת מתכופפת.

סנא מדברי. צילמה: ערגה אלוני ©
מימין - כותרת הפרח, האבקנים ועמוד העלי; במרכז - הפרח במבט מהצד. האבקנים במרכז ארוכים; משמאל - שלושה אבקנים מנוונים, השאר פוריים.
להגדלה - לחצו עת התמונות

הפרי תרמיל ירוק, שטוח קשתי וקצר. רוחבו 2-1.5 ס"מ, אורכו 7-6 ס"מ. באמצע הקשווה בליטות גבנוניות. בכל בליטה ממוקם זרע. עם הבשלת התרמיל משתנה צבעו לאפור שחור. הוא נפתח בשתי קשוות ומפזר את זרעיו. גודל הזרעים כ-5 מ"מ. הם חומים בהירים, שטוחים, צרים במקום חיבורם לקשווה ורחבים בצדם הנגדי, צורתם משולשת ובמרכזם בליטה.

סנא מדברי. צילמה: ערגה אלוני ©
מימין - תרמיל צעיר ובמרכזו מונחים הזרעים; משמאל - תרמילים בוגרים

סנא מדברי גדל בארץ במדבריות חמים. באזור ים-המלח, בעמק הערבה ובסביבות אילת. תפוצתו העולמית היא אפריקה הטרופית והאזורים הסובטרופיים מגובה פני הים עד 1850 מ'. מצוי בערב, עירק, אירן, והיבשת ההודית. בית הגידול הוא ערוצים ובתי גידול מופרעים, על קרקע חולית חרסיתית מנוקזת, בקרינה מלאה.

הצמח מוכר בשימוש הרפואי שנעשה באבריו: עלים, תרמילים וזרעים יבשים מכילים חומרים מקבוצת ה-Anthraquinons, שהם חומרים משלשלים. זרעים כתושים גורמים להקאה. ואולם, זרעים ירוקים נאכלים כירק באזור הסהל. עלים ירוקים מכילים פלבונואידים, קבוצה גדולה שהחומרים בה נבדלים בהרכב הכימי ולהם השפעות שונות, לדוגמה על גורמי אלרגיות ודלקות. חומר נוסף המצוי בעלים הם הסטרואידים: שהם הורמונים שונים הפעילים בגוף. ברפואה העממית מרתח עלים טריים או יבשים משמשים לרפוי נגעים בעור, הורדת חום, צהבת, וכתרופה נוגדת שלשול.
משרה עלים משמש לצביעת שער והברקתו. והוא קיבל את השם חינה אך צבעו צהוב (בניגוד לחינה האדומה המופקת מ**כופר**– *Lawsonia inermis*).

ספרות:

Al-Jammaz IA 2004 Toxicity of Cassia italica seeds to rats. Kuwait Journal of Science and Engineering 31(20): 147–154.

El Sayed NH Abu Dooh AM El-Khrisy SAM and Mabry TJ 1992 Flavonoids of Cassia italica. Phytochemistry 31(6): 2187.

Inngjerdongen K Nergård CS Diallo D Mounkoro PP et al. 2004 An ethnopharmacological survey of plants used for wound healing in Dogonland, Mali, West Africa. Journal of Ethnopharmacology 92: 233–244.

Ross JH 1977 Fabaceae, subfamily Caesalpinioideae. In: Ross J H (Editor). Flora of southern Africa. Volume 16, part 2. Botanical Research Institute, Department of Agricultural Technical Services, Pretoria, South Africa. 142 pp.

==========

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

ציטוט: אלוני ע 2017 סנא מדברי Senna italica – פורח במדבר (פברואר 2017), פורחי החודש, כתב-עת "כלנית" מספר 4.
https://www.kalanit.org.il/senna-italica